

Türk Sosyalist Hareketinin Serencamı Üzerine (1908-1971)

II

Yeşilordu Cemiyeti

(Kuruluş ve İlk İhtilaf)

Cihan Harbi'nin Osmanlı Devleti aleyhine bitmesiyle imparatorluk dahilindeki aydınlar, kurtuluş yolları için farklı reçeteler önermiştir. Bu reçeteler iki ana sütun üzerindedir. Bunlardan ilki, kurtuluş yolunda direniş yuvaları oluşturmak ve buradan bağımsızlığı sağlamak. İkincisi ise İtilaf kuvvetlerinden birini tercih ederek manda usulünü benimsemek. Bu süreçte kimlerin hangi usulleri benimsediği tarihî vesikalar ile sabit olduğu için buraya girmeye gerek görmüyorum. Üzerinde duracağımız asıl klik; bu iki ana sütuna alternatif bir yol belirleyenlerdir. Bu üçüncü yolu benimseyen ekibin Anadolu'daki çalışmaları, Yeşilordu Cemiyeti etrafında gerçekleşmiştir.

Neden Yeşilordu?

Yeşilordu Cemiyeti, fikriyatını Bolşevik İhtilali'nden alan ve Marksizm'i benimseyen bir oluşumdur. Cemiyet, adını Bolşeviklerin devrim ordusu olan Kızılordu'dan almaktadır. Cemiyetin "Kızıl" yerine "Yeşil" rengini seçmesi ise politik bir hamledir. Bilindiği üzere Türk-İslam kültüründe yeşil, baskın olarak kullanılan bir renktir. Dinî mekânların birçoğunda kullanılan bu renk, komünizmi halka indirmeye çalışırken dinî argümanların ön planda olmasıyla alakalıdır. Zira Yeşilordu Cemiyeti'ne bağlı Yeni Dünya gazetesinde İslami Bolşevizm vurgusu sıklıkla yapılmaktadır. Cemiyetin, "Yeşilordu" olarak kendini adlandırmasındaki bir başka sebep ise bu isim etrafında oluşan bir mittir. Zira bu dönemde birbirinden bağımsız; hareketleri, teşkilatlanmaları ve bakış açıları birbirinden farklı olan yeşilordular bulunmaktadır. Misal olarak bunlardan biri, Mahno'nun Yeşilordu'sudur.¹ Bu oluşum, adını teşkilatlandığı yeşil ormanlardan almakla beraber siyasi görüş olarak anarşisttir. Bir başka Yeşilordu da Kafkasya'da kurulmuştur. Bu ekip, temeline Hristiyan birliğini alan bir oluşum olmakla beraber ilerleyen süreçte Denikin'e karşı savaşarak Lenin'e tabi olmuştur.² Yine bu bölgede aynı isimde bulunan başka teşekküller de bulunmaktadır.

Yeşilordu isminin bu denli geniş coğrafyalara yayılması ve savaşçı bir hüviyette olması belirli kesimdeki aydınlarda ve nispeten eğitilmiş olan kişilerde bir "Yeşilordu Rüyası" yaşanmasına sebep olmuştur. Bu rüyaya göre 1-2 Kasım 1918 tarihinde İtilaf güçlerinin eline düşmemek için İstanbul'dan uzaklaşan Enver Paşa, Kafkasya'da teşkilatlandırdığı askerleri ile Yeşilordu

¹ <https://www.marxists.org/turkce/mahno/index.htm>

² Necip Hablemitoğlu, *Milli Mücadele'de Yeşil Ordu Cemiyeti*, s.35; Fethi Tevetoğlu, Denikin'e karşı savaşan bir Yeşil Ordu'dan daha bahsetmektedir bk. TEVETOĞLU, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, s.197 ; Stefanos Yerasimos Suhum bölgesindeki bu Yeşil Ordu'yu "Hristiyan Köylü akımı" olarak ele alır bk. İmren Arbaç, "Milli Mücadele Döneminde Rus-Türk İlişkilerinde Yeşil OrduÇerkez Ethem-Mustafa Suphi ve Arkadaşları Üçgeni", Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü

namıyla Anadolu'ya girerek düşmana karşı savaşacak ve onları kovacaktır.³ Buna ilave olarak Kâzım Karabekir'in Erzurum'dan Ankara'ya gönderdiği küçük bir askerî birliğe Yeşilordu adını vermesi de bölgede yaşayan insanlar için "Beklenen geliyor!" mottosunu beslemiştir. Birbirinden kopuk bu isimlendirmeler, hayaller ve gerçekler üst üste binince Yeşilordu adeta beklenen olmuştur. Mayıs 1920 tarihi itibarıyla Ankara merkezli olarak kurulan Yeşilordu Cemiyeti, tam da bu boşluğu doldurmak için kendisine bu ismi tercih etmiştir.

Yeşilordu'yu Kimler, Neden Kurdu?

Yeşilordu Cemiyeti kurucu unsurları genel hatları itibarıyla nazırlar, vekiller ve sivillerden oluşmaktadır. Cemiyetin kurucuları arasında Tokat Mebusu Nâzım Resmor, Şeyh Servet, Dr. Adnan (Adıvar), Hakkı Behiç, Ohrili Eyüp Sabri, Çerkes Reşit (Ethem'in ağabeyi), Yunus Nadi gibi dönemin önemli simaları bulunmaktadır.

Cemiyet, Avrupa'nın yıkıcı emperyalizmine karşı kurulmuştur. Lakin Yeşilordu Cemiyeti'nin kuruluşu için hükümete herhangi bir dilekçe verilmemiştir. Bu sebeple cemiyet yarı-gizli konumdadır. Yarı-gizli olmasının sebebi ise cemiyetin Mustafa Kemal Paşa'nın bilgisi dahilinde kurulmuş olmasıdır.⁴ Bir dost meclisinde kendisine bahsedilen bu mesele için Mustafa Kemal Paşa çok üstünde durmamıştır fakat ilerleyen dönemde Yeşilordu'nun varlığı en çok onun canını sıkacaktır.

Mustafa Kemal Paşa - Yeşilordu İlişkisi

Yeşilordu Cemiyeti'nin üyelerini arttırması, Çerkes Ethem'in cemiyete dahil olmasıyla mümkün olabilmiştir. Cemiyetin kurucuları arasında Ethem Bey'in ağabeyi Reşit'in de olması, Ethem'i ister istemez bu cemiyet ile en baştan iltisaklı hale getirmiştir. Lakin kendisinin resmen cemiyete girmesi muhtemelen Haziran-Temmuz 1920 aralığına rastlamaktadır. Bu zaman aralığında TBMM'nin yeterli asker gücü olmaması ve Çerkes Ethem'in, batı bölgesinde en kuvvetli birliğe sahip olması Yeşilordu için çok önemli bir karttır. Çerkes Ethem'in cemiyete girmesi ise şüphesiz ki Mustafa Kemal Paşa'nın hiç isteyeceği bir durum değildir. Zira Ethem'in hem güçlü olması hem de karizmasının artması gibi meseleler, doğrudan Mustafa Kemal Paşa'nın iktidarını ve liderliğini tehdit eden unsurlardır. Arkasına siyasi bir teşekkül de alması elbette cabasıdır.

Mustafa Kemal Paşa ile Yeşilordu Cemiyeti'nin ilk sürtüşmesi 4 Eylül 1920 tarihindeki Dahiliye Vekâleti seçimlerine dayanmaktadır. Dahiliye Vekâleti için Mustafa Kemal Paşa, Refet Bele'yi aday olarak sunarken Yeşilordu, cemiyetin genel sekreterini yani bir numarası olan Tokat Mebusu Nâzım'ı aday olarak belirlemiştir. Bu ikili dışında birkaç vekil daha adaydır. Vekâleti almak için gerekli olan oy oranı yüzde 50+1 formülüdür. Seçimin ilk ayağında hiçbir aday bu oranı yakalayamamış ve seçim ikinci tura kalmıştır. Bu aralıkta mecliste kulis çalışmaları yapıldığı tahmin edilmektedir. İkinci tur seçimleri sonuçlarına göre Yeşilordu Cemiyeti'nin adayı Tokat Mebusu Nâzım ezici bir oy üstünlüğü ile Mustafa Kemal

³ Fethi Tevetoglu, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara, TTK, 1991, s.199; AKBULUT- TUNÇAY, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923)*, 2016, s. 18.

⁴ Burak Candemir, *Tasfiye: Milli Mücadele'de Sol Hareketlerin Tasfiyesi*, İstanbul, Mavi Gök Yayınları, 2022, s. 104.

Paşa'nın adayı Refet Bele'yi mağlup etmiştir.⁵ Bu mağlubiyet Yeşilordu Cemiyeti'nin meclis içerisinde güçlü olduğu anlamına gelmektedir. Zira Yeşilordu'nun mecliste kurmuş olduğu bir grup bulunmaktadır: Halk Zümresi. Tahminlere göre mecliste seksen kadar mensubu bulunan bu gruba, diğer mebuslar da sempati beslemektedir.⁶ Bu durum ise Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinin sıkıntıda olduğunu göstermektedir.

Meclisteki dizginleri kaybetmek istemeyen Mustafa Kemal Paşa, Yeşilordu Cemiyeti üyesi olduğunu bildiği Çerkes Ethem ile iletişime geçerek Dahiliye Vekâleti sonuçlarından memnun olmadığını dile getirmiştir. Ayrıca Dahiliye Vekâleti için Refet Bele'nin daha doğru bir aday olduğunu söyleyerek Ethem'i ikna etmiş ve kendisinden, Tokat Mebusu Nâzım'ı istifaya ikna etmesini talep etmiştir. Ethem de Mustafa Kemal Paşa'nın yanından ikna olmuş vaziyette ayrılmış olacak ki 6 Eylül 1920 tarihinde Tokat Mebusu Nâzım istifasını sunmuş ve onun yerine Refet Bele getirilmiştir. Burada enteresan olan nokta; Mustafa Kemal Paşa'nın, Yeşilordu'nun askerî kanadının liderini, cemiyetin siyasi kanadının liderine karşı kullanarak istediğini gerçekleştirmesidir...

Mustafa Kemal Paşa, Yeşilordu Cemiyeti ile olan savaşından mağlupken galip ayrılmıştır. Fakat iki taraf da henüz kati neticeyi kabullenmemiştir. Bundan sonraki mücadele bir tasfiye yarışına dönüşecektir... *(Devamı bir sonraki yazımızda)*

Burak Candemir, "Yeşilordu Cemiyeti: Kuruluş ve İlk İhtilaf"

<https://www.fikirtepedi.com/tarih/yesilordu-cemiyeti-kurulus-ve-ilk-ihtilaf/> (Yayın

Tarihi: 18 Ağustos 2024).

⁵ TBMM I. Dönem, I. Yasama Yılı, c. 3, Birleşim 58, s. 514-518.

⁶ Emel Akal, *Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, İstanbul, İletişim, 2014, s. 222.